

Fra arbeidsledighet til knapphet på arbeidskraft

Britt Justad

I dag står vi overfor en situasjon på arbeidsmarkedet med relativt lav arbeidsledighet og med stor mangel på arbeidskraft innenfor visse bransjer. Spesielt vanskelig er det å skaffe nok arbeidskraft innenfor helsesektoren hvor underskuddet av helsepersonell ser ut til å øke for hvert år. Samtidig er yrkesfrekvensen i befolkningen høyere enn noensinne. Må vi leve med knapphet på arbeidskraft for all framtid? Og hvorfor er mangelen på helsepersonell så stor allerede nå – flere år før eldrebølgen har nådd oss?

Færre arbeidsledige – høyere yrkesfrekvens

Siden 1993 har vi opplevd en positiv utvikling på arbeidsmarkedet, og på slutten av 1990-tallet kunne vi konstatere lav arbeidsledighet og en yrkesfrekvens som aldri har vært høyere. Målt ved arbeidskraftundersøkelsen (AKU) i Statistisk sentralbyrå (SSB) hadde vi en arbeidsledighet ved utgangen av 1999 på 3,2 prosent.

Figur 1 viser at arbeidsledigheten steg raskt på slutten av 1980-tallet som følge av en nedgangskonjunktur som startet i 1987/1988. Ledigheten holdt seg ganske høy fram til 1996, deretter sank den gradvis og nådde et nytt bunnivå i 1998.

AKU-tallene viser også at sysselsettingen økte med nærmere 240 000 personer fra 1993 til 1998. I 1999 hadde vi en yrkesfrekvens på over 73 prosent.

Figur 2 viser at yrkesfrekvensen var stigende fra 1985 til 1990, deretter avtok den under nedgangskonjunktoren som inntraff på slutten av 1980-tallet. Fra 1994 økte den igjen raskt fram til 1998 for deretter å stabilisere seg.

Tilstrømmingen til arbeidsmarkedet i perioden etter 1993 har vært langt høyere enn den demografiske utviklingen skulle tilsi, noe som for så vidt er typisk i økonomiske oppgangstider. I tillegg er utviklingen preget av en langsiktig trend i retning av høyere yrkesdeltaking. I gode tider vil gjerne etterspørselen etter arbeidskraft øke, noe som resulterer i økt arbeidstilbud, og dermed økt yrkesfrekvens. Det ser vi særlig for kvinnenes vedkommende. Men det er trolig fortsatt et potensiale for økt yrkesdeltaking

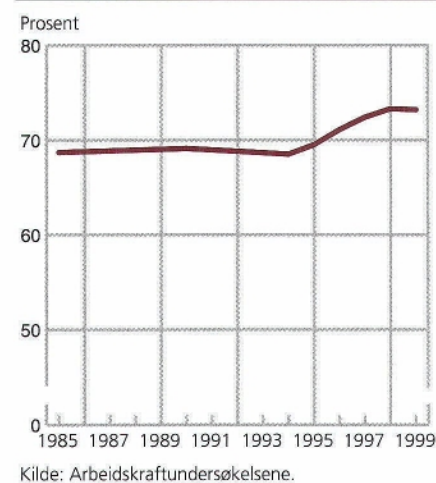
blant kvinner. Ved utgangen av 1999 var 75,3 prosent av mennene i alderen 16-74 år sysselsatt, mens bare 66,5 prosent av kvinnene var i arbeid. Kvinnenes yrkesdeltaking har økt hvert år siden 1985 med unntak av en liten nedgang i 1992 og 1993 da vi samtidig opplevde en konjunkturedgang.

Også for ungdom har vi sett at tilbudet av arbeidskraft øker i gode tider, men at yrkesfrekvensen avtar i nedgangstider blant annet som følge av at ungdom da velger utdanning framfor å søke jobb.

Figur 1. Arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken. 1985-1999

Figur 2. Yrkesfrekvens i prosent. 1985-1999

Sterkere grad av yrkesdeltaking, og dermed flere personer i arbeid, betyr ikke nødvendigvis at antall utførte årsverk har økt i samme omfang. Dette har sammenheng med at normalarbeidstiden er redusert og at flere velger å ha deltidsarbeid.

Vel 75 prosent av de om lag 240 000 "nye" arbeidstakerne som kom på markedet i perioden fra 1993 til 1998, fant seg arbeid innenfor private virksomheter. De øvrige arbeidstakerne fant veien til offentlig sektor, og mye av sysselsettingsøkningen der har foregått innenfor helse- og sosialtjenester.

Samtidig med den høye yrkesdeltakingen har det vært stor avgang fra arbeidsmarkedet som følge av nye uførepensjonister og AFP-pensjonister¹ de siste årene. I revidert nasjonalbudsjett for 2000 konkluderes det derfor med at arbeidskraftreservene utenfor arbeidsstyrken nå er svært lave, og at det sannsynligvis foreligger små muligheter til å øke yrkesfrekvensen ytterligere.

Mangel på arbeidskraft

Til tross for at vi som vist i figur 1 har et visst antall ledige personer, er det i en del sektorer i dag stor mangel på arbeidskraft. I løpet av de siste årene har oppgangskonjunkturen bidratt til stor etterspørsel etter arbeidskraft, og antall ledige stillinger ved arbeidskontorene har økt kraftig. På begynnelsen av 1970-tallet og rundt midten av 1980-tallet hadde vi perioder med en nokså høy andel av ledige stillinger samtidig som arbeidsledigheten var svært lav. Både i 1971 og 1987 var ledigheten på under 2 prosent. I dag er antall ledige stillinger høyere enn noensinne, samtidig som vi har en ledighet på over 3 prosent.

Sentrale begreper

Arbeidsstyrken: I AKU utgjør arbeidsstyrken summen av de som er sysselsatte og de som er arbeidsledige.

Yrkesfrekvens: Yrkesfrekvensen måles som størrelsen på arbeidsstyrken i prosent av det totale antall personer mellom 16 og 74 år. Arbeidsstyrken består av alle personer i arbeid (sysselsatte) og alle som ikke er i arbeid, men er aktivt arbeidssøkende (arbeidsledige). Dersom flere personer defineres som arbeidsledige i en periode, vil yrkesfrekvensen øke samtidig som arbeidsledigheten øker. Dette vil være tilfellet når for eksempel kvinner i større grad søker arbeid, og dermed er *definert som en del av arbeidsstyrken*. Utenfor arbeidsstyrken vil det alltid befinne seg et visst antall personer som verken vil være sysselsatte eller arbeidsledige. Dette er for eksempel permitterte uten lønn, personer under heltidsutdanning, pensjonister og uføretrygdede. Yrkesfrekvensen vil derfor aldri kunne være 100 prosent.

Arbeidsledighetsprosent: Antall arbeidsledige i prosent av arbeidsstyrken.

(Her er det allikevel viktig å være klar over at arbeidsmarkedsetaten har foretatt endringer i arbeidet med registrering av ledige stillinger. Noe av økningen i antall ledige stillinger kan derfor tilskrives slike endringer.)

I Arbeidsdirektoratets bedriftsundersøkelse for 2000 oppga bedriftene at de manglet 35 500 personer. Året før, i 1999, var det registrerte underskuddet på arbeidskraft på nærmere 32 000 personer. Etter å ha opplevd en forbedring i situasjonen mellom 1998 og 1999, har underskuddet på arbeidskraft blitt ytterligere forverret i løpet av det siste året.

Hvem er den arbeidsledige – og hvor mangler det arbeidskraft?

I 1998 var 3,4 prosent av alle mennene i arbeidsstyrken arbeidsledige, mens 3 prosent av kvinnene var ledige. De som oftest er rammet av arbeidsledighet er sysselsatte innenfor konjunkturfølsomme næringer, som for eksempel industriarbeid og bygge- og anleggssektoren. Dette er mannsdominerte næringer, og menn er derfor også mest utsatt når det gjelder arbeidsledighet. Det er også en tendens til at de med lavere utdanning blir oftere ledige, i den forstand at de går oftere ut og inn av gruppen arbeidsledige. De siste årene har også personer med høyere utdanning oftere vært innom denne gruppen enn det som har

vært vanlig før. Dette kan skyldes at tilgangen på personer med høyere utdanning har økt etter at utdanningskapasiteten ved universiteter og høyskoler ble betraktelig utvidet i perioden 1987 til 1993, og at arbeidsmarkedet hittil ikke har etterspurt det økte tilbudet i tilstrekkelig grad.

Arbeidsdirektoratets bedriftsundersøkelse registrerer mangel på arbeidskraft innenfor ulike hovedyrkesgrupper. Både i 1999 og 2000 hadde bedrifter og institusjoner innenfor bygge- og anleggsbransjen, industrinæringen og helse- og omsorgssektoren det største underskuddet. Det er også innenfor disse yrkesgruppene at underskuddet har økt mest i løpet av det siste året. I bedriftsundersøkelsen for 2000 er det oppgitt en mangel på nesten 6 000 personer innenfor hovedyrkesgruppen sykepleie og helsevernarbeid. I bygge- og anleggsbransjen mangler det over 6 000 personer, mens industrinæringen sliter mest med et underskudd på nesten 8 000.

Treg trafikk på arbeidsmarkedet

På arbeidsmarkedet er det hele tiden en viss "trafikk" av arbeidssøkere som bruker tid på å finne seg de rette jobbene, og arbeidsgivere som bruker tid på å finne de rette kandidatene til de ledige jobbene.

Arbeidsledighetsbegreper

Antall arbeidsledige i Norge måles på to måter. Det ene arbeidsledighetstallet framkommer ved å se på antall personer som har registrert seg som arbeidsledige ved arbeidskontorene rundt om i landet, dette er de *registrerte ledige*.

Det andre arbeidsledighetsmålet som blir nyttet i denne artikkelen, framkommer ved hjelp av SSBs *arbeidskraftundersøkelse* (AKU). Dette er en intervjuundersøkelse som gjennomføres kvartalsvis blant et utvalg personer i alderen 16-74 år. Statistikken som utarbeides på basis av denne intervjuundersøkelsen gir opplysninger om arbeidsstyrken etter kjønn, alder, ekteskapelig status og utdanning, og om de sysselsatte etter næring, yrke, yrkesstatus og arbeidstid. Videre gis det blant annet opplysninger om arbeidsledige etter ledighetens varighet og ønsket arbeidstid og om personer utenfor arbeidsstyrken.

De to ledighetstallene kan avvike på grunn av ulike måling og ulike definisjoner. AKU-tallene er basert på et utvalg av personer, og totaltallene er beregnede størrelser. Ledige som har rett på arbeidsledighetstrygd må registrere seg ved arbeidskontorene for å få utbetalt dagpenger. Personer uten slike dagpengerettigheter har ikke samme motivasjon for å registrere seg ved arbeidskontorene, med mindre de ønsker service fra arbeidsmarkedsetaten for eksempel i form av arbeidsmarkedstiltak. Ungdom som tidligere ikke har vært i arbeid, men ønsker deltidsarbeid, vil ha mindre motivasjon for å registrere seg ved arbeidskontoret idet de ikke har rett på dagpenger. I AKU-tallene vil disse være representert innenfor gruppen arbeidsledige. I slike tilfeller vil AKU-ledigheten være høyere enn den registrerte ledigheten, og dette er vanligvis tilfellet. Forholdstallet mellom de registrerte ledige og AKU-ledige kalles gjerne "meldetilbøyeligheten".

Ved utgangen av 1999 var AKU-ledigheten på 74 000 personer, mens antall registrerte ledige personer var 58 563. I tillegg kommer 9 789 personer på arbeidsmarkedstiltak.

Det er grovt sett vanlig å skille mellom to typer arbeidsledighet. På den ene siden snakker vi om konjunkturrell ledighet, som er den delen av ledigheten som skyldes at aktiviteten i økonomien er for lav. En slik type ledighet kan derfor i utgangspunktet reduseres ved å stimulere den økonomiske aktiviteten. Den andre typen ledighet er strukturell ledighet, og denne ledigheten sier noe om hvordan arbeidsmarkedet fungerer. Et dårlig fungerende arbeidsmarked kan gi høyere strukturell ledighet. Den strukturelle ledigheten kan dermed påvirkes av tiltak som får arbeidsmarkedet til å fungere bedre. Dette kan være forhold som dagpengeordningen, myndighetenes generelle arbeidsmarkeds- og utdanningspolitikk, lønnsdanningsystemer, stillingsvern og system for beskatning av arbeidstakerne. Samtidig vil det alltid eksistere en viss arbeidsledighet fordi tilpasningen i arbeidsmarkedet tar tid. Denne typen ledighet får ofte betegnelsen friksjonsledighet, men behandles i mange sammen-

henger sammen med strukturell ledigheten.

Hvordan ser framtidens arbeidsmarked ut?

Når det oppstår knapphet på arbeidskraft er det ikke nok ledig arbeidskraft med de riktige kvalifikasjonene til å fylle opp de ledige stillingene. For å kunne planlegge for et vel fungerende arbeidsmarked, er det nødvendig å kunne si noe om framtiden.

SSB har for slike formål utviklet et beregningsopplegg som framskriver tilbud og etterspørsel etter visse typer arbeidskraft. Tilbudet av arbeidskraft etter utdanning er basert på en modell som i hovedsak tar hensyn til demografiske utviklingstrekk. I beregningene er endringen i antall yrkesaktive personer med en gitt utdanning bestemt av tilgangen på nyutdannede. Avgang av arbeidskraft innenfor de ulike yrkeskategoriene er beregnet på basis av videreutdanning og tilbaketrekking fra yrkesaktivitet på grunn av over-

gang til trygd o.l. Tallet på studenter er basert på anslag på ungdommens overgang fra en utdanning til en annen i 1993. Det samlede arbeidstilbudet er framskrevet med en egen makromodell som tar hensyn til blant annet arbeidsledighet og lønnsforhold. Framskrivningene av etterspørselen etter arbeidskraft er også basert på denne modellen.

Moderat sysselsettingsvekst

Framskrivningene av etterspørsel etter arbeidskraft viser en beskjeden vekst i sysselsettingen fram til 2002. Dette skyldes at det er forventet en svakere økonomisk utvikling de nærmeste årene. Etter 2002 er det anslått en noe mer positiv økonomisk utvikling som vil stimulere til en moderat vekst i sysselsettingen. Innenfor industri og primærnæringer er det ventet en negativ sysselsettingsutvikling som følge av konjunkturtilbakeslag og rasjonaliseringstiltak. Bygge- og anleggsnæringen og varehandelen får etter beregningene en moderat vekst i sysselsettingen, mens det er ventet en forholdsvis sterk økning i sysselsettingen innen privat tjenesteyting.

Den kraftigste veksten i sysselsettingen er antatt å komme i offentlig sektor, som er mindre konjunkturfølsom enn andre næringer. Den økte offentlige sysselsettingen er ventet å finne sted i helse- og sosialsektoren og til en viss grad i undervisningssektoren.

Ubalanse i markedet?

Ved å sammenholde framskrivningene for tilbud og etterspørsel for ulike typer arbeidskraft, får en indikasjoner på mulige ubalanser i det framtidige arbeidsmarkedet. Beregningene viser at det kan bli for mange samfunnsvitere og jurister i forhold til etterspørselen etter

denne typen arbeidskraft. Det samme gjelder for sivilingeniørene, mens det kan bli mangel på ingeniører, som har 1,5 års kortere utdanning. Dette skyldes blant annet lav rekruttering til studiet. Innenfor industri og bygge- og anleggsvirksomhet er det forventet overskudd av arbeidskraft. Mange har de siste årene tatt fagopplæring innenfor slike yrker, og dette sammen med forventet konjunkturtilbakeslag fører til overskudd av slik arbeidskraft fram til 2010.

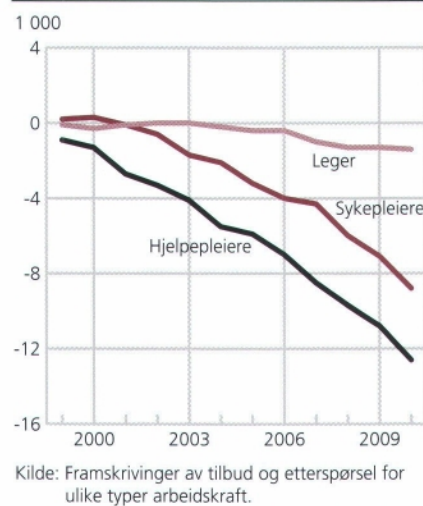
Mørke utsikter for helse- og sosialsektoren

For de av oss som etterspør helse-tjenester, er utsiktene dystre. Her vil vi oppleve vedvarende mangel på både leger, hjelpepleiere og sykepleiere. Dette er illustrert i figur 3.

Underskuddet av leger vil være på om lag 1 500 personer i 2010, mens underskuddet av sykepleiere vil ligge på nær 9 000. For hjelpepleiernes vedkommende konkluderer modellen med at det vil bli et voldsomt gap mellom tilbud og etterspørsel. Antall arbeidstakere som ønsker å utdanne seg til hjelpepleiere har gått ned de siste årene, mens etterspørselen fortsatt øker. Modellframskrivningen viser et underskudd på over 12 000 hjelpepleiere i 2010. Økt studiekapasitet for både sykepleiere og leger kan føre til at underskuddet på denne typen helsepersonell kan bli noe mindre enn det som er vist i figuren over. Den generelle arbeidsledigheten er i samme modellframskrivning anslått til å ligge på 104 000 personer rundt 2010. Dette vil utgjøre i overkant av 4 prosent av arbeidsstyrken.

I modellberegningene er det ikke tatt hensyn til myndighetenes

Figur 3. Underskudd (-) av arbeidskraft innenfor visse yrkesgrupper i helse- og omsorgssektoren. Personer i 1 000

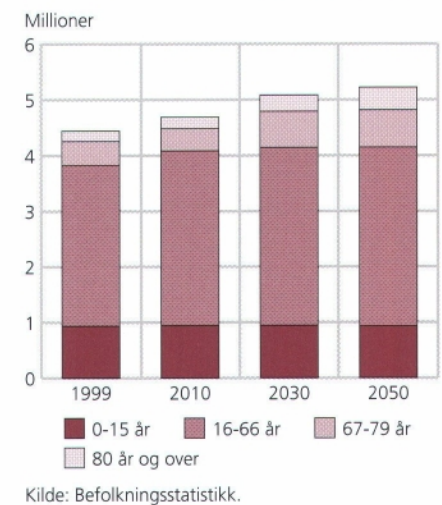

mulighet til å gripe inn i arbeidsmarkedet ved å regulere utdanningskapasiteten. Det samme gjelder muligheten for å erstatte en type arbeidskraft med en annen type, for eksempel å redusere virkningen av den store mangelen på hjelpepleiere ved å gi tilleggsutdanning til ledige med annen kompetanse. Endelig er det ikke tatt hensyn til at overskudd eller underskudd av arbeidskraft innenfor visse yrker vil påvirke ungdommens valg av utdanning. Framskrivningene må derfor tolkes som anslag på hva som kan skje i arbeidsmarkedet under bestemte forutsetninger.

Alle snakker om eldrebølgen

Framtidens mangel på arbeidskraft blir fra mange hold begrunnet i eldrebølgen. Befolkningen eldes, færre kan jobbe og flere trenger pleie. La oss se litt på hvordan befolkningsstrukturen vil se ut i framtidens Norge. Befolkningsframskrivninger foretatt i SSB viser at vi i de neste 10-15 årene vil ha et stabilt eller faktisk svakt fallende antall av personer over 67 år. I 1999 har vi ca. 620 000 personer over 67 år,

Figur 4. Folkemengde, etter alder. 1999-2050. Middels nasjonal vekst. Millioner

mens det i 2010 forventes å være et sted mellom 600 000 og 620 000 i denne aldersgruppen, avhengig av hvilken vekstrate vi legger til grunn.

Men antallet personer over 80 år – en aldersgruppe som ofte vil være pleietrengende i en eller annen form – øker hele tiden. I 1961 var det bare noe over 70 000 personer over 80 år her i landet, i 1999 er antallet over 80 år mer enn doblet til nesten 190 000. I 2010 finnes det sannsynligvis godt over 200 000, og i 2050 forventes det at vi har nærmere 320 000 personer over 80 år her i landet.

Det er først etter 2010 at tallet på eldre vil vokse kraftig, og det er forventet at vi i 2050 kan ha opptil 1,2 millioner personer over 67 år. På det tidspunktet vil dette utgjøre nærmere en firedel av hele befolkningen. Etter 2030 tar eldrebølgen virkelig av, både på grunn av forventet dødelighetsnedgang og fordi de store etterkrigskullene nå har gått inn i pensjonistenes rekke.

Det ser ut til at det vil bli relativt flere eldre og færre unge, gitt den fødselsraten vi har i Norge i dag og gitt at innvandringen ikke økes markant. Det blir færre i arbeidsdyktig alder til å ta vare på den økende antallet eldre, og antallet som har behov for pleie vil øke for hvert år. Men eldrebølgen ligger fortsatt nokså langt fram i tid. Hvorfor er behovet for arbeidskraft innenfor helse- og sosialsektoren så stort allerede nå? Framskrivningen for arbeidsmarkedet gjelder fram til 2010, altså før vi kan snakke om noen eldrebølge. Det kan være interessant å dvele litt ved årsakene til den voldsomme etterspørselen etter arbeidskraft innenfor denne sektoren. I Sosial- og helsedepartementets handlingsplan for helse- og sosialpersonell 1998-2001 finner vi en rekke årsaker til dagens ubalanse i arbeidsmarkedet for helsepersonell.

Fra ulønnet til lønnet omsorg

Så sent som på 1960-tallet var om lag 95 prosent av norske kvinner i arbeidsfør alder hjemmearbeidende med arbeidsoppgaver som nå i stor grad gjennomføres av offentlig ansatt helsepersonell. Gårsdagens omsorg var et ulønnet familieanliggende, mens dagens omsorgsarbeid i stor grad foregår i offentlig regi av lønnet personale. Denne endringen har hatt store konsekvenser for den offentlige etterspørsel etter arbeidskraft innenfor helse- og omsorgssektoren.

Økt evne – økte forventninger

Medisinske framskritt har økt våre forventninger og krav til helsevesenet, og dermed vår etterspørsel etter helsetjenester. Økt velstand, bedre levekår og høyere inntekt gjør også at vi i større grad er opptatt av å pleie egen helse. Dette avspeiles i, og forsterkes gjennom

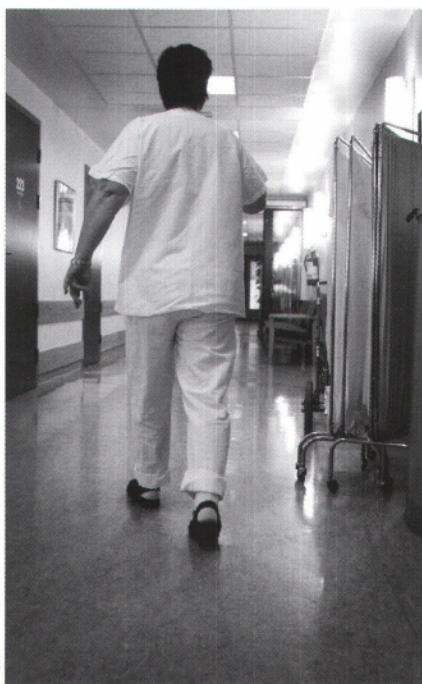

Foto: Birgitte Aasen/Scapix

I dag er det mange hjelpepleiere som går over i pensjonistenes rekke, uten at det fylles opp i andre enden.

medias til tider voldsomme fokusering på helse og medisin. Men for at vi skal nyttiggjøre oss disse framskrittene, må helsevesenet ha flere ansatte. For de fleste framskritt kommer i tillegg til og ikke i stedet for de som eksisterer. Nye maskiner og forbedrede tester har dermed ført til at det gjennomføres flere undersøkelser pr. pasient. Pasientbehandling har derfor i en viss forstand blitt mer arbeidskrevende – i motsetning til andre typer produksjon i samfunnet.

Hvor har helsepersonalet gått?

På 20 år har mer enn 200 000 flere blitt sysselsatt innenfor helse, omsorg og utdanning. Helse- og omsorgssektoren har mer enn doblet antall ansatte i denne perioden, og sysselsetter nå flere enn hele den samlede industrien. Til tross for denne sysselsettingsøkningen mangler vi helsearbeidere.

Vi ser stadig medieoppslag om sykepleiere som går over til andre yrker. En undersøkelse gjennomført ved Institutt for samfunnsforskning viser at dette antakelig foregår i begrenset omfang. En studie av yrkesutviklingen til et kull sykepleiere

over en 20-årsperiode,² har avdekket at tapt yrkesinnsats som følge av utstrakt bruk av deltid og yrkespassive perioder, er langt større enn yrkestapet som skyldes overgangen til andre yrker. Det viser seg også at om lag 10 prosent av sykepleierne som ikke praktiserer yrket eller er ledere innenfor yrket, i stor grad har sluttet som følge av at de har gått inn i andre yrker innenfor helsesektoren som har krevd utdanning utover sykepleierutdanningen. Når konjunktorene fører til at det blir mangel på arbeidskraft i enkelte sektorer, går personer fra andre sektorer inn i noen av de åpningene som dermed oppstår. Dette gjelder sykepleiere så vel som andre. Lønn og arbeidsforhold er noen av momentene som påvirker slike overganger.

I dag er det mange hjelpepleiere som går over i pensjonistenes rekke, uten at det fylles opp i andre enden. For få har tatt utdanningen, og for få ønsker å ta utdanningen. Mer bruk av deltid og kortere normalarbeidstid har økt behovet for "antall personer" også innenfor disse yrkene. Antall utførte årsverk øker med andre ord ikke like mye som antall ansatte.

Vi har fått lavere pensjonsalder – som ellers i samfunnet – og høyere startalder i yrkeskarrieren for leger på grunn av høye inntakskrav. Dette gjør at vi får færre aktive legeår pr. lege. Flere kvinnelige leger og likere fordeling av omsorg hjemme vil også føre til færre utførte årsverk totalt sett selv om antall leger øker.

Import av arbeidskraft – neste løsning?

Sosialdepartementet slår i sin handlingsplan "Rett person på rett plass" fast at på kort sikt vil import av arbeidskraft være den eneste mulig-

heten vi har til å øke antall helsearbeidere her i landet. Som tidligere nevnt har det i de senere årene vært mangel på arbeidskraft innenfor en rekke bransjer i Norge. Arbeidsmarkedsetaten har i denne perioden hjulpet norske arbeidsgivere med å rekruttere arbeidskraft fra andre land. Fra de nordiske landene har vi hentet blant annet sykepleiere, og fra enkelte andre EØS-land har vi hentet for eksempel ingeniører og leger. Det er sannsynlig at flere og flere sektorer i framtiden vil kunne oppleve knapphet på arbeidskraft. Dette vil kunne skje som en følge av at befolkningen eldes, og det blir færre til å ivareta produksjonsoppgavene i samfunnet.

I mange europeiske land er det i dag overskudd på helsepersonell og generelt høyere arbeidsledighet enn i Norge. Men studier foretatt av blant annet Verdensbanken³ indikerer at også mange av de øvrige vesteuropeiske landene vil gå fra dagens situasjon med høy ledighet til en situasjon med underskudd på arbeidskraft.

I politiske kretser diskuteres nå forhold rundt oppmykning av regler for arbeidsinnvandring. 1. mai i år trådte en ny forskrift i kraft (endring i den såkalte spesialistbestemmelsen) som skal gjøre det lettere for norske arbeidsgivere å rekruttere fagutdannede utenfor EØS-området. Enkelte politikere ønsker også å gå enda lenger, slik at oppmykningen av reglementet ikke bare skal være knyttet til spesielle sektorer og yrkesgrupper.

Velferdsstatens utfordring

Mangel på arbeidskraft kan vise seg å bli en stor utfordring for Norge i framtiden. Spesielt problematisk vil det bli å skaffe nok ar-

beidskraft innenfor helse og omsorgssektoren. Etterspørselen etter helsetjenester vil vokse også i framtiden. Finansiering og organisering av helsevesenet vil derfor være viktige politiske problemstillinger i årene framover. Det vil også gjelde debatten om hvem som skal yte disse tjenestene – privat eller offentlig sektor – og hvor mye den enkelte skal betale for kjøp av helsetjenester. Skal god helse være et gode som er avhengig av inntekt? Egenbetaling for helsetjenester er også et fordelingspolitisk anliggende. Velferdsstaten utfordres her ikke bare av mangelen på arbeidskraft, men også av organisatoriske og fordelingspolitiske spørsmål som må avklares.

¹ AFP står for Avtalefestet pensjon, som er en pensjonsordning som bygger på tariffavtaler mellom partene i arbeidslivet. Den første AFP-ordningen ble innført ved inntektsoppgjøret i 1988 gjennom en avtale mellom LO og NHO. Senere har også partene i offentlig sektor samt en rekke andre foreninger og forbund blitt knyttet til den samme ordningen.

² Institutt for samfunnsforskning 1998. Det er tatt utgangspunkt i et kull sykepleiere fra 1977.

³ Verdensbanken 1994, Federal Ministry of Labour Health and Social Affairs/European Commission 1998.

Litteratur

Abrahamsen, Bente (1999): *Sykepleiermangel – et resultat av stor yrkesavgang?* Søkelys på arbeidsmarkedet 2000. Institutt for samfunnsforskning.

Arbeidsdirektoratet (2000): *Kvartalsrapport om arbeidsmarkedet* nr. 3/00.

Arbeidsdirektoratet (1999): *Månedssrapport om arbeidsmarkedet* nr. 12/99.

Arbeids- og administrasjonsdepartementet (1999): Stortingsproposisjon nr. 1 (1999-2000). For budsjetterminen 2000.

ECON Senter for økonomisk analyse (1999): *Innvandrere - fremtidens olje ?* Horisont 21, Rapport 1.

Finansdepartementet (1999-2000): Stortingsmelding nr. 2 (1999-2000). Revidert nasjonalbudsjett 2000.

Norges Bank (2000): Økonomiske perspektiver. Penger og kreditt nr. 1/2000.

Røed, Knut og Tao Zhang (1999): *What hides behind the rate of unemployment? Micro evidence from Norway*. Memo 7/99. Sosialøkonomisk institutt.

Røed, Knut (1999): *Arbeidsledighet, stabiliseringspolitikk og lønnsdannelse*. Vedlegg 2 til NOU 2000:21 En strategi for sysselsetting og verdiskapning.

Sosial- og helsedepartementet (1999): *Rett person på rett plass*. Handlingsplan for helse- og sosialpersonell 1998-2001.

Statistisk sentralbyrå (1999): *Befolkningsframskrivninger 1999-2050, nasjonale og regionale tall*.

Statistisk sentralbyrå (2000): *Arbeidsledighet, sysselsatte, yrkesfrekvens*. Arbeidskraftundersøkelsen 4. kvartal 1999.

Statistisk sentralbyrå (1996 og 1999): *Nasjonalregnskap. Sysselsatte personer etter næring*. Statistisk årbok 1996 og 1999.

Stølen, Nils Martin (1999): *Tilbud og etterspørsel for ulike typer arbeidskraft*. Økonomiske analyser 7/99, Statistisk sentralbyrå.

Britt Justad

(Anne-Britt.Justad@Stortinget.no) har vært ansatt som rådgiver i Statistisk sentralbyrå, Seksjon for offentlige finanser og kredittmarkedsstatistikk. Hun er nå engasjert av Stortinget som utreder i Stortingets granskingskomisjon for Gardermoen.